

دانشگاه زنجان

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد

تاریخ ایران اسلامی

سیاست‌های خاندان پهلوی در ارتباط با مواد مخدر

نگارش:

محمد علی قلیزاده

استاد راهنما:

دکتر خسرو کمالی سروسرستانی

استاد مشاور:

دکتر مسعود بیات

خرداد ۱۳۹۵

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب محمد علی قلیزاده متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه با عنوان « سیاست‌های خاندان پهلوی در ارتباط با مواد مخدر» حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن‌ها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان)، مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه، از اعتبار ساقط خواهد شد. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه زنجان می‌باشد.

محمد علی قلیزاده

امضا

تقدیم به

ماحصل اُموخته هایم را تقدیم می کنم به آنان که مهر آسمانی شان آرام بخش اَلام
زمینی ام است

به استوارترین تکیه گاهم، دستار پرمهر همسرم

به سبزترین نگاه زندگیم، چشمان سبز فرزندانم

که هرچه اُموخته در مکتب عشق شما اُموخته و هرچه بگویم قطره ای از دریای بی
کران مهربانیتان را سپاس نتوانم بگویم.

امروز هستی ام به امید شماست و فردا کلید باغ بهشتم رضای شما

راه اُوردی گران سنگ تر از این ارزان نداشتم تا به خاک پایتان تبار کنم، باشد که

حاصل تلگشم نسیم گونه غبار خستگیان را بزدايد.

قدردانی

سپاس بی کران پروردگار یکتا را که، مستی مان بخشید و به طریق علم و دانش، رهنمونان شد و به، بنشینانی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزی مان ساخت.

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی ثباته ی او، بازبان قاصود دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تائین می کند و سلامت امانت بانی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "من لم یسکر المنعم من المخلوقین لم یسکر الله عزوجل":

از، همسر و فرزندان عزیزم که در تمام عرصه های زندگی یار و یاور بی چشم داشت برای من بوده اند؛
از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر خسرو کمالی سروستانی که در کمال سه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کجی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛

از استاد صبور و باتقوا، جناب آقای دکتر سعید بیات که زحمت مشاوره این رساله را در حالی مستقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛

و از استاد فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای دکتر حسن فتح الله پور و آقای دکتر بهرام بهرامی که زحمت داور این رساله را مستقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید

چکیده

تولید و مصرف تریاک در جامعه عصر پهلوی افزایش یافت و تجارت آن نقشی مهم در اقتصاد کشور ایفا کرد. افزایش تولید و تجارت تریاک به منظور عرضه به بازارهای جهانی در عصر قاجار و انتقال فزاینده این روند به دوره پهلوی قابلیت دسترسی آسان به این ماده را در سطح جامعه افزایش داد و این امر توأم با فرهنگ استفاده غلط از این ماده به جای هر نوع دارو در کنار عوامل داخلی دیگر بر میزان مصرف آن در جامعه افزود و معضلی ایجاد کرد که اثرات سوء آن دامنگیر جامعه گردید. برنامه هایی برای منع استعمال آن طراحی کردند اما موفقیت چندانی نیافت؛ زیرا تولید و تجارت مواد مخدر از جمله تریاک به دلیل منافع سرشاری که برای دولت داشت همچنان رو به افزایش گذاشت و سیاست هایی که برای فروش هر چه بیشتر تریاک اعمال گردید، تدابیر بازدارنده مصرف آن را خنثی کرد و حتی گاه به شیوع استعمال آن دامن زد. دولت پهلوی به رغم تصویب قوانینی برای کاهش و ممنوعیت فروش و مصرف مواد مخدر در ایران، اشخاص منتفذ دولتی از جمله شاهزادگان پهلوی و درباریان با قاچاق مواد مخدر سود کلانی از این تجارت بدست می آوردند. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی در صدد بررسی مسئله تریاک در جامعه ایران عصر پهلوی و سیاستهای خاندان پهلوی در ارتباط با مواد مخدر است.

واژه‌های کلیدی: مواد مخدر، خاندان پهلوی، تجارت، تریاک، قاچاق، درباریان، سود کلان

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش

- ۱- مقدمه ۲
- ۲-۱ بیان مسأله ۵
- ۳-۱ سوال‌های اصلی پژوهش ۶
- ۴-۱ فرضیه‌های پژوهش ۶
- ۵-۱ بررسی منابع ۷
- ۶-۱ پیشینه پژوهش ۱۱
- ۷-۱ روش انجام پژوهش و اهداف آن ۱۲
- ۸-۱ محدودیت پژوهش ۱۲

فصل دوم: مواد مخدر قبل از حکومت پهلوی

- ۱-۲ مواد مخدر در دوره صفویه ۱۴
- ۱-۱-۲ مواد مخدر در دوره شاه اسماعیل ۱۵
- ۲-۱-۲ مواد مخدر در دوره شاه طهماسب ۱۶
- ۳-۱-۲ مواد مخدر در دوره شاه عباس اول ۱۶
- ۴-۱-۲ شاه عباس اول و تنباکو ۱۷
- ۵-۱-۲ مواد مخدر در دوره جانشینان شاه عباس اول ۲۰
- ۶-۱-۲ مواد مخدر در دوره شاه سلطان حسین ۲۱
- ۲-۲ مواد مخدر در دوره افشاریه ۲۲
- ۳-۲ مواد مخدر در دوره زندیه ۲۳
- ۴-۲ مواد مخدر در دوره قاجار ۲۳
- ۱-۴-۲ مواد مخدر در زمان آغا محمد خان قاجار ۱۱۹۷ ه.ق ۲۴
- ۲-۴-۲ مواد مخدر در دوره ناصرالدین شاه ۲۴
- ۱-۲-۴-۲ استعمار و تریاک ۲۶

۲۸.....	۲-۲-۴-۲ صادر کردن تریاک
۳۰.....	۳-۲-۴-۲ تریاک و زمین های زراعی
۳۱.....	۳-۴-۲ مواد مخدر در دوره مظفرالدین شاه ۱۳۱۳ تا ۱۳۲۴ ق.
۳۲.....	۱-۳-۴-۲ تجارتاروپایی تریاک در ایران
۳۳.....	۲-۳-۴-۲ صادرات تریاک ایران در عصر مظفری
۳۴.....	۳-۳-۴-۲ مقدار صدور تریاک ایران در سال های (۱۳۱۳-۱۳۱۵)
۳۵.....	۴-۴-۲ مواد مخدر در دوره محمدعلی شاه
۳۶.....	۵-۴-۲ مواد مخدر در دوره احمدشاه
۳۷.....	۱-۶-۴-۲ کنفرانس شانگهای چین و تریاک
۳۸.....	۱-۱-۶-۴-۲ متن قطع نامه شانگهای
۳۹.....	۲-۱-۶-۴-۲ نکات مهم کنفرانس لاهه (۱۹۱۱ م ، ۱۲۹۰ شمسی)
۴۰.....	۳-۱-۶-۴-۲ (قرارداد لاهه ۱۹۱۱ = ۱۲۹۰ ش)
۴۱.....	۲-۶-۴-۲ گزارش از یک ماموریت در مورد مواد مخدر

فصل سوم: سیاست رضا شاه در امر مواد مخدر

۴۴.....	۱-۳ آغاز سلطنت پهلوی
۴۵.....	۲-۳ مواد مخدر در دوره رضا شاه
۴۷.....	۱-۲-۳ اعتیاد رضا شاه
۴۸.....	۲-۲-۳ قانون منع استعمال تریاک
۴۹.....	۳-۲-۳ قرارداد ژنو (۱۳۰۴ ش/۱۹۲۵)
۵۰.....	۴-۲-۳ آمار شیره کش خانه هادر سال ۱۳۰۴
۵۰.....	۵-۲-۳ وابستگی اقتصاد به تریاک
۵۱.....	۱-۵-۲-۳ سازمان ملل خواستار منع زراعت تریاک
۵۳.....	۶-۲-۳ سهمیه بندی تریاک
۵۴.....	۷-۲-۳ قانون انحصار تریاک دولتی
۵۵.....	۱-۷-۲-۳ افزایش مصرف تریاک و اداره انحصار تریاک

۵۷.....	۸-۲-۳ قانون مجازات قاچاقچیان مواد مخدر.....
۵۷.....	۹-۲-۳ تریاک باندرول شده
۵۷.....	۱۰-۲-۳ تشدید مجازات برای قاچاق مواد مخدر
۵۸.....	۱۱-۲-۳ قانون منع استعمال کوکائین و مشتقات شاهدانه.....
۵۸.....	۱۲-۲-۳ سیاست دولت در سال ۱۳۱۳.....
۵۹.....	۱۳-۲-۳ ایران در سال ۱۳۱۵/۱۹۳۶ م.....
۶۰.....	۱۴-۲-۳ تریاک مهمترین کالای صادراتی.....
۶۰.....	۱-۱۴-۲-۳ آمار صادرات تریاک از سال ۱۳۰۸ تا ۱۳۱۷
۶۱.....	۱۵-۲-۳ آمار معتادین در سال ۱۳۱۴.....
۶۲.....	۱۶-۲-۳ انحصار تریاک و تیمور تاش.....
۶۲.....	۱۷-۲-۳ خودکشی با تریاک.....
۶۳.....	۱-۱۷-۲-۳ خودکشی فرخی یزدی با تریاک.....
۶۴.....	۲-۱۷-۲-۳ خودکشی علی اکبر داور
۶۵.....	۲-۱۸-۲-۳ اعتیاد ماموران دولتی در خاطرات تاج الملوک.....
۶۶.....	۲-۱۹-۲-۳ اوضاع اعتیاد کارگران
۶۶.....	۲-۲۰-۲-۳ رضا شاه در بندر عباس.....
۶۷.....	۲-۲۱-۲-۳ پولشویی و مواد مخدر
۶۷.....	۲-۲۲-۲-۳ پولشویی در دوره رضا شاه
۶۸.....	۲۱-۱-۳ نتیجه اقدامات حکومت پهلوی در مورد تریاک.....

فصل چهارم: سیاست محمدرضا پهلوی در امر مواد مخدر

۷۳.....	۱-۴ مواد مخدر در دوران محمدرضا پهلوی.....
۷۴.....	۲-۴ تریاک کشی محمدرضا شاه پهلوی.....
۷۴.....	۳-۴ ممنوعیت صدور تریاک، در سال ۱۳۲۰-۱۳۲۳ ش.....
۷۵.....	۴-۴ مبارزه با اعتیاد توسط مردم در سال ۱۳۲۰ ش.....
۷۶.....	۵-۴ تریاک در سال ۱۳۲۲ ش.....

۷۷.....	۶-۴	ترياک در سال ۱۳۲۳ ش.....
۷۸.....	۷-۴	ترياک در سال ۱۳۲۴ ش.....
۷۹.....	۸-۴	ترياک در زمان دولت قوام السلطنه.....
۸۰.....	۹-۴	ترياک و ادبيات.....
۸۱.....	۱۰-۴	ترياک در سال ۱۳۲۸ ش.....
۸۱.....	۱۱-۴	ترياک در سال ۱۳۳۱ ش.....
۸۲.....	۱۲-۴	ترياک در سال ۱۳۳۲ ش.....
۸۳.....	۱۳-۴	ترياک در سال ۱۳۳۳ ش.....
۸۳.....	۱۴-۴	ترياک در سال ۱۳۳۴ ش.....
۸۴.....	۱۵-۴	قانون منع کشت خشخاش در سال ۱۳۳۴ ش.....
۸۴.....	۱۶-۴	ترياک در سال ۱۳۳۵ ش.....
۸۴.....	۱۷-۴	ترياک در سال ۱۳۴۶ ش.....
۸۵.....	۱۷-۴	۱- نقش وزارت بهداشتی در امر اعتياد.....
۸۶.....	۱۷-۴	۲- تنظيم صورت مجلس جعلی از مواد مخدر.....
۸۶.....	۱۷-۴	۳- صدور کارت سهمیه، ترياک.....
۸۷.....	۱۸-۴	۱۸- هروئين در دوره پهلوی.....
۸۸.....	۱۸-۴	۱- مجازات داشتن هروئين.....
۹۰.....	۱۹-۴	۱۹- دريافت ترياک و هروئين از قاچاقچيان مواد مخدر.....
۹۰.....	۲۰-۴	۲۰- کشفیات مواد مخدر در زمان محمدرضا پهلوی.....
۹۱.....	۲۰-۴	۱- کشف هزار و بيست كيلو حشيش.....
۹۲.....	۲۱-۴	۲۱- درخواست همکاری پلیس آمریکا در امر مواد مخدر.....
۹۳.....	۲۱-۴	۱- پاسخ رياست شهربانی کل کشور.....
۹۳.....	۲۱-۴	۲- پاسخ فرمانده ژاندارمری کل کشور.....
۹۴.....	۲۱-۴	۳- پاسخ: از شهربانی کشور شاهنشاهی.....
۹۵.....	۲۱-۴	۴- اختلاف مأمور ایرانی با سرهنگ امریکایی.....
۹۵.....	۲۱-۴	۵- درخواست سفارت امریکا از نمونه ترياک ایران.....
۹۶.....	۲۲-۴	۲۲- قاچاق مواد مخدر.....

۹۷.....	۴-۲۲-۱ محمود رضا پهلوی.....
۹۸.....	۴-۲۲-۲ غلامرضا پهلوی.....
۹۹.....	۴-۲۲-۳ حمید رضا پهلوی.....
۱۰۱.....	۴-۲۲-۴ اشرف پهلوی.....
۱۰۳.....	۴-۲۲-۱-۴ دستگیری اشرف.....
۱۰۴.....	۴-۲۲-۲-۴ اعطای دکترای افتخاری به اشرف پهلوی.....
۱۰۴.....	۴-۲۳-۲۳ چند تن از مافیای مواد مخدر.....
۱۰۴.....	۴-۲۳-۱ فلیکس آقایان.....
۱۰۵.....	۴-۲۳-۲ امیر هوشنگ دولو.....
۱۰۷.....	۴-۲۳-۲-۱ قاچاق ۳۰ کیلوگرم تریاک توسط دولو.....
۱۰۷.....	۴-۲۳-۳ ارتشبد غلامعلی اویسی.....
۱۰۸.....	۴-۲۴ اعدام قاچاقچیان.....
۱۰۹.....	۴-۲۵ اعتیاد و قاچاق چند تن از رجال پهلوی.....
۱۰۹.....	۴-۲۵-۱ حسنعلی منصورنخست وزیر.....
۱۱۰.....	۴-۲۵-۲ جهانشاه صالح وزیربهداری.....
۱۱۱.....	۴-۲۵-۳ علی پاتریک.....
۱۱۲.....	۴-۲۵-۴ محسن مبصر ریاست شهربانی کل کشور.....
۱۱۳.....	۴-۲۵-۵ عباس شاهنده.....
۱۱۳.....	۴-۲۵-۶ هادی هدایتی.....
۱۱۴.....	۴-۲۵-۷ باقر پیرنیا.....
۱۱۵.....	۴-۲۶-۲۶ اعتیاد هنرمندان رژیم پهلوی.....
۱۱۵.....	۴-۲۶-۱ داریوش رفیعی.....
۱۱۶.....	۴-۲۶-۲ پرویز یاحقی.....
۱۱۶.....	۴-۲۶-۳ هایده.....
۱۱۷.....	۴-۲۷ ارتشبد فریدون جم و اعتیاد پسرش.....

فصل پنجم: نتیجه گیری

۱۱۹.....	نتیجه گیری.....
----------	-----------------

منابع و مآخذ.....	۱۲۱
ضمائم.....	۱۳۰
ضمیمه ۱.....	۱۳۰
ضمیمه ۲.....	۱۳۱
ضمیمه ۳.....	۱۳۲

عکس ها

- ۱-۱ رضاشاه..... ۱۳۵
- ۲-۱ رضا شاه و ولیعهد در یک مانور نظامی ۱۳۶
- ۳-۱ محمد رضا شاه..... ۱۳۷
- ۴-۱ رضا شاه و علی اکبر دارور در سال ۱۳۱۵ ه.ش ۱۳۸
- ۵-۱ رضاشاه و محمدرضا پهلوی در بازدید از سیلوی تهران در سال ۱۳۱۶ ه.ش..... ۱۳۹
- ۶-۱ غلامرضا پهلوی محمد رضا پهلوی..... ۱۴۰
- ۷-۱ حمید رضا پهلوی و هما خامنه ای..... ۱۴۱
- ۸-۱ اشرف، فرح، شمس، غلامرضا ۱۴۲
- ۹-۱ اشرف ۱۴۳
- ۱۰-۱ فلیکس آقایان ۱۴۴
- ۱۱-۱ ارتشبد غلامعلی اویسی..... ۱۴۵
- ۱۲-۱ اسدالله علم..... ۱۴۶
- ۱۳-۱ مقاله روزنامه واشینگتن پست درباره هوشنگ دلو ۱۴۷
- ۱۴-۱ دستگیری هوشنگ دلو توسط پلیس سوئیس ۱۴۸
- ۱۵-۱ مجله ساگا شماره ۷ تیر دسامبر ۱۹۷۳ م ۱۴۹
- ۱۶ موافقت با جلوگیری از توزیع مجله ساگا در ایران ۱۵۰
- ۱۷-۱ نامه ریاست شهربانی خراسان..... ۱۵۱
- ۱۸-۱ برگه مشخصات زندانی ۱۵۲

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

در باره مواد مخدر می توان گفت هر مواد خام یا ساخته شده که دارای عناصر تحریک کننده یا تسکین دهنده که در غیر موارد طبی یا صنعتی بکار برده شود و استعمال این مواد شخص را به مداومت و عملی شدن و معتاد شدن بکشاند و ضررهایش بالای افراد اجتماع چه از نگاه جسمی یا روحی و یا اجتماعی ظاهر گردد مواد مخدر گفته می شود (دهخدا، ۱۳۸۰، ۶۴۳). در شرایط معمولی وقتی بشر از انجام دادن کاری لذت ببرد و به عبارتی دیگر پاداش بگیرد، از مناطق پایینی مغز او موادی به اسم دوپامین و نوراپی نفرین ترشح می شود و بر روی قشر و سایر مراکز حیاتی آن اثر می کند و احساس لذت و پاداش به او دست می دهد و سعی در تکرار آن دارد. یکی از آثار سوء مواد مخدر فعال شدن همین سیستم است (آلن کوهن، ۱۳۷۳، ۱/ ۱۸). بنابراین کسانی که يك بار با این مواد آشنا می شوند چون سیستم پاداش در مغز آنها تقویت شده، تمایلی شدید به تکرار مصرف آن پیدا می کنند. اعتیاد پاسخ فیزیولوژیک بدن است به مصرف مکرر مواد اعتیادآور. این وابستگی از طرفی باعث تسکین و آرامش موقت و گاهی تحریک و نشاط گذرا برای فرد می گردد و از طرف دیگر بعد از اتمام این اثرات سبب جستجوی فرد برای یافتن مجدد ماده و وابستگی مداوم به آن می شود. در این حالت فرد هم از لحاظ جسمی و هم از لحاظ روانی به ماده مخدر وابستگی پیدا می کند و مجبور است به تدریج مقدار ماده مصرفی را افزایش دهد. امروزه مواد مخدر انواع مختلفی دارد که اثرات سوئی را بر جسم و روح فرد و همچنین زندگی اجتماعی و خصوصی او دارد (حسینی، ۱۳۸۶، ۶۰). به طوری که از منابع ادبی و تاریخی برمی آید، تریاک قرنهای قبل از استقرار صفویه وجود داشته و از آن چون دارویی استفاده می کردند. تریاک به معنی پازهر یا پادزهر و فازهر بود و معربش تریاق است و برای دفع زهر به کار می بردند. نویسنده کتاب حدود العالم ضمن توصیف

خشخاش می نویسد: (شیر او تریاک است زهر مار و کژدم را). یعنی شیر تریاک دوی زهر مار است. فردوسی فرماید:

که این آشتی جستن از بهر چیست نگه کن که تریاک این زهر چیست
چنانکه گفتیم قبل از روی کار آمدن صفویه، استفاده از تریاک معمول بود ولی به جای تریاک
لفظ افیون یا (هیپون) به کار می بردند چنانکه ناصر خسرو گوید:

چه حال است اینکه مدهوشند یکسر که پنداری که خوردستند هیپون
داد کن ار نام نیک خواهی از یراک عقل تو را، «هزل» دشمن است چو «هیپون»
ناصر خسرو

فخر گرگانی، در قصه ویس و رامین از تأثیر تریاک در رفع خستگی سخن می گوید:

شکر هرچند خوش دارد دهان را نه چون تریاک سازد خستگان را
مولوی در دیوان کبیر فرماید:

چه دانمهای بسیار است، لیکن من نمی دانم که خوردم از دهان بندی در آن دریا کفی افیون
از آن افیون که ساقی در می افکند حریفان را نه سر ماند و نه دستار
حافظ

قبل از حافظ، سعدی می فرماید: «تا تریاق از عراق آید مارگزیده مرده باشد» در این جمله نیز
تریاق به معنی دارو و پادزهر آمده است و حافظ نیز تریاک را به معنی دارو به کار برده است:

دل ما را که ز مار سر زلف تو بخت از لب خود به شفاخانه تریاک انداز
(راوندی، ۱۳۸۷، ۷/ ۲۲۸).

قدیمترین منابع در خصوص مواد مخدر در کتاب اوستاست. در ایران باستان در کتاب
اوستا از گیاه کانابیر (شاهدانه) که به عنوان یک ماده بی حس کننده مرسوم بوده نام برده شده
است. با وجود آشنایی با کانابیز، ایرانیان در دوران قدیم به مواد مخدر معتاد نبوده اند
(شاکرمی، ۱۳۸۶، ۴۴)

بنا بر منابع، نخستین بار در دوره سلطنت سلطان مسعود غزنوی (۴۲۱-۴۳۲ ه.ق) تریاک در ایران به عنوان ماده مخدر به کار رفت. سلطان مسعود برای جنگ با طغرل به سوی نیشابور رفت و در راه، به سبب خستگی، اندکی تریاک خورد و بر روی فیل به خواب رفت، پیلان به آرامی راند و طغرل فرصت گریختن یافت (بیهقی، ۱۳۸۶، ۸۰۳/۱). در شاهنامه فردوسی که مربوط به دوره غزنویان است به مواد مخدر اشاره شده که می نویسد: «که اسکندر مقدونی فاتح ایران به علت پرخوری دچار اسهال یا به قول فردوسی سستی روده گردید و فقط پزشکی هندی که از جانب کید (kead) هندی به دربار او اعزام شده می توانست با فراهم آوردن تریاک از گیاهان کوهی اسکندر را معالجه نماید (سرهنک شهیدی، ۱۳۶۲، ۲۴).

بیاموزم اکنون ترا دارویی	گیاهها فراز آرم از هر سویی
که همواره باشی تو زو تندرست	نباید بدارد ترا روده سست
همان آرزوها بیفزایدت	چو افزون خوری چیز نگز ابدت
پزشک سرآیدنه آمد به کوه	نیاورد با خویشان زان گروه
گیاههای کوهی فراوان برگزید	بیاموخت دارو پنان پون سزد
تن شه به داروی کوهی بشست	همی داشتن هر زمان تندرست (فردوسی، ۱۳۲۶، ۳۳)

ولی به نظر می رسد در دوره ساسانیان دولت ساسانی محموله های تریاک را از شرق به سمت غرب می رفت را از خاک ایران ترانزیت می کرد و اجازه پخش آن را در داخل کشور نمی داد. اکثر مولفین اشاعه تریاک را به عنوان داروی مخدر در ایران از زمان شکست ساسانیان به بعد می دانند (شهیدی، ۱۳۶۲، ۲۴). از دوره صفویه در ایران مصرف مواد مخدر که در آن موقع تریاک و شیره آن مرسوم بوده ؛ گسترش یافت و تا به امروز بشر دست به گریبان با این مواد مخدر است. در این پژوهش مصرف مواد مخدر در دوره پهلوی بررسی می شود و سیاست

های که در این دوره برای کاهش یا رونق تجارت مواد مخدر انجام شده است؛ مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۲ بیان مسأله

دوران سلطنت پهلوی یکی از حساس‌ترین دوره‌های تاریخ ایران است، چراکه در این دوره فساد نه تنها در بدنه جامعه رسوخ کرده بلکه تمام ارکان قدرت از دربار تا پایین‌ترین رده‌های دیوانسالاری را در بر گرفته بود. در نگاهی کوتاه به مجموعه اسنادی که بوسیله مراکز امنیتی رژیم تهیه شده‌اند، به خوبی این موضوع را نمایان می‌کند و هر چه که به مرکز قدرت نزدیکتر می‌شویم، اینگونه مسائل بیشتر خودنمایی می‌کند.

براساس اسناد و مدارک و شواهد متعدد به نظرمی‌رسد، خاندان پهلوی به جای مبارزه با مفسد اجتماعی، خود در اشاعه و ترویج آن بی‌تفاوت بوده و هرعضوی با اتکاء بر پایگاه سیاسی‌شان از هیچ فعالیتی رو گردان نبوده‌اند. مصرف و قاچاق مواد مخدر یکی از زمینه‌های تفریح و کسب درآمد آنان بود. سران رژیم پهلوی به اسم مبارزه با مواد مخدر و برای تبلیغ در افکار عمومی و بین‌المللی ده‌ها قاچاقچی خرده پا را اعدام و تعدادی را محکوم به حبس نمودند (فردوست، ۱۳۷۰، ۲۶۱).

ظهور رضاشاه در سالهای (۱۲۹۹ ش / ۱۹۲۱ م) به تغییر سلطنت قاجار و روی کار آمدن حکومت پهلوی در ایران منجر گردید. رضاشاه مبنای کار خود را ارتش قرار داد. در دوره ۱۶ ساله سلطنت اش کارهای فراوانی انجام داد. از جمله کارهای رضاشاه که کمتر به آن اشاره شده، استعمال مواد مخدر بوده است. فردوست در این مورد می‌نویسد: «رضاشاه تریاک می‌کشید ولی ظاهراً حالت تجویزی و معالجه داشت به شرطی که منظور لذت بردن از تریاک نباشد. این برنامه را با دقت انجام میداد، و متصدی این کار نیز مشخص بود». (همان، ۷۲)

رضاشاه که اعمال زور علیه آزادی خواهان کاردرا به استخوان رسانیده بود، در مقابله با مواد مخدر و رواج روز افزون آن کمتر واکنشی از خود نشان نداد، و علیه این موضوع مهم و اساسی جبهه‌گیری اشکار نکرد که در جای خودش اشاره خواهد شد.

اما در عصر محمد رضا شاه پهلوی یکی از مسائل ماجرای دستگیری خواهر شاه در کشورهای اروپایی در امر مواد مخدر بود. غلامرضا نجاتی نیز به اعتیاد و مصرف شاه اشاره مستقیم دارد و می‌نویسد: «شایع است که شاه هفته ای سه بار بعد از ظهرها به منزل یکی از دوستان نزدیک خود می‌رود، تریاک می‌کشد» (نجاتی، ۱۳۷۱، ۷۵).

۱-۳ سوال‌های اصلی پژوهش

- ۱- روند شکل‌گیری مبارزه با مواد مخدر در عصر پهلوی چگونه بود؟
- ۲- در عصر رضا شاه پهلوی برای مبارزه با مواد مخدر چه اقداماتی صورت گرفت؟
- ۳- راهکارهای حکومت محمد رضا شاه پهلوی در مبارزه با مواد چه بود؟
- ۴- اقدامات دولت پهلوی در مبارزه با مواد مخدر تا چه حد موفقیت آمیز بود؟

۱-۴ فرضیه‌های پژوهش

- ۱- به نظرمی رسد که در عصر پهلوی مبارزه با مواد مخدر به شکل امروزی آن معنا نداشته است.
- ۲- رضاشاه در مقابله با مواد مخدر و رواج روزافزون آن کمترین واکنشی از خود نشان نمی‌داد، علت این بی تفاوتی را باید از يك سو به اعتیاد خود وی و از سوی دیگر به ذهنیت سیاسی‌اش نسبت داد، چرا که وی تنها به موضوعات و مسائلی اهمیت می‌داد که پایه‌های قدرتش را تهدید می‌کرد.

۳- در سلطنت محمد رضا شاه پهلوی نیز به نظر می رسد معنای مبارزه با مواد مخدر موضوعیت خارجی نداشت و سران رژیم پهلوی به اسم مبارزه با مواد مخدر و برای تبلیغ در افکار عمومی و بین‌المللی دهها قاچاقچی خرده پا را اعدام و تعداد زیاد معتاد را محکوم به حبس نمودند.

۴- به نظر می رسد سیاست هایی که برای فروش هر چه بیشتر تریاک اعمال گردید، تدابیر بازدارنده مصرف آن را خنثی کرد و حتی گاه به شیوع استعمال آن دامن می زد و خود دربار پهلوی در اشاعه، کنترل و توزیع مواد مخدر نقش بسزایی داشته است.

۱-۵ بررسی منابع

۱- ایران در دوره سلطنت محمدرضا شاه پهلوی: ایران در دوره سلطنت محمدرضا شاه پهلوی نوشته علی اصغر شمیم در تاریخ پهلوی است. باستانی پاریزی در مقدمه کتاب می نویسد: کتاب حاضر از کتب گرانقدر و پر بهایی است که مرحوم علی اصغر شمیم استاد فقید دانشکده ادبیات تهران تالیف نموده و از جهت شمول وقایع و بازگویی حقایق در نوع خود کم نظیر بنظر می رسد (باستانی پاریزی، ۱۳۶۳، ۱۲).

۲- خاطرات ژنرال رابرت هایزر: هایزر هدف از نوشتن کتاب حاضر را باز کردن ماجرا معرفی می کند که با گفتن ما وقع به دنبال آن است که شبهه ها و مطالب نادرستی را که در مورد وی گفته شده را بر طرف سازد. تحلیلی بر برخی آثار منتشره از سوي درباریان عصر پهلوی وقتی جامعه دچار يك دگرگوني و انقلاب عظیم سياسي اجتماعي می شود، طبیعی است مطرودشدگان از صحنه، سعی در دفاع از اشتباهات و تباهی های خود و یا پوشاندن آنها خواهند کرد. یکی از ابزارهای مهم در راستای این منظور، پناه بردن به تاریخ نویسی و